

Fanit tekstien ja tulkintojen verkostoissa

Irma Hirsjärvi: *Faniuden siirtymiä. Suomalaisen Science Fiction -fandomin verkostot*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2009. 361 s.

Irma Hirsjärven väitöskirjatutkimus käsittelee tieteisfiktioon kohdistuvaa faniutta ja faniverkostojen rakentumista Suomessa. Tutkimuksen keskiössä ovat faniuteen liittyvät kulttuuriset prosessit ja toimintatavat, fanien oma kokemus, sekä asiantuntijuuden rakentuminen ja genrevaikutteiden liikkuvuus. Tutkimusaiheensa Hirsjärvi on valinnut oman kiinnostuksensa pohjalta. Hän on itse toiminut harrastajana suomalaisen tieteisfiktio kentällä.

Hirsjärvi nostaa tutkimuksensa keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi sen, (1) millaisia ovat faniksi tuleminen ja faniuden kokemuksen yksilölliset ja yhteisölliset prosessit, (2) kuinka oma fanius ja sen kohde määrittyvät, (3) miten fanit kokevat fandomissa mukanaolon ja toiminnan merkitykset sekä sen, (4) miten fandomin paikalliset ja toisaalta sen kansainväliset verkostot rakentuvat. Määrittelyllisesti kysymyksenasettelu on vaa- tiva juuri verkostonäkökulman mukaan oton osalta.

Väitöskirjansa ensimmäisessä luvussa Hirsjärvi tarkastelee faniuden muutosta yhteiskunnalliseksi ja psykologiseksi häiriötilaksi ymmärretystä ilmiöstä

tutkimuksen kohteeksi vakiintuneeksi sosiaalisen toiminnan ja identiteettityön alueeksi. Sellaiset käsitteet, kuten vastarinta, yhteisöllisyys ja affekti ovat tulleet mukaan faniuden tarkasteluun. Myös laajempi keskustelu yleisöistä ja tekstin vastaanotosta näkyy fanitutkimuksen kehityksessä.

Tieteisfiktio määrittelyllä on keskeinen osa Hirsjärven työssä, sekä hänen omana käsitteanalyysinaan että fanien keskusteluissaan tekemien määritysten kautta. Tieteiskirjallisuuden kehityksessä kansantarut, myytit ja fantasiakirjallisuus yhdistyvät luonnontieteelliseen ajatteluun ja spekulatiivisten tulevaisuuksien rakentamiseen. Tultaessa kohti nykypäivää tieteiskirjallisuuden hybridisoituminen useita lajityyppejä yhdisteleväksi kirjallisuuden lajiksi korostuu.

Tutkimuksen keskeinen aineisto muodostuu kahdestakymmenestä teema- haastattelusta, jotka on tehty tieteiskirjallisuuden harrastajien keskuudessa. Tutkija tuo hyvin esille haastateltavien valinnassa käyttämäänsä lumipallomene- telmää, haastattelutilanteiden erityispiir- teitä sekä aineiston käsittelyn menetelmiä. Teemahaastattelujen lisäksi tutkimuksen aineistoon kuuluu viisi ”naisena fan- domissa” -teemakertomusta, sekä viisi Risingshadow-verkkoyhteisön parissa teh- tyä sähköpostihaastattelua. Lisäksi tutki- muksessa hyödynnetään mediakeskuste- luja eri aikakausilta sekä fandomin omia julkaisuja ja keskusteluja painotuotteissa ja internetissä. Omaa tutkijapositioniaan fanina ja tutkijana Hirsjärvi reflektoi

hyvin.

Hirsjärven tutkimuksen teoreettinen perusta rakentuu kulttuurintutkimuksen perinteelle ja siinä korostuvat merkityksenannot, yleisöjen tarkastelu, sekä vastarinnan, kulutuksen, tuottamisen ja identiteettityön kysymykset. Faniuden tarkastelussa tekijä hyödyntää Nicholas Abercrombien ja Brian Longhurstin kehittämää yleisötyyppien mallia, kuluttajasta fanin kautta kultistiin, siitä entusiasttiin ja lopulta pientuottajaan. Tätä mallia myös hyödynnetään koko työn läpi.

Hirsjärvi käy työssään hyvin läpi faniuteen suhtautumisen muutoksen 1930–40-luvun selkeän negatiivisesta suhtautumisesta 1980-luvulla vakiintuneeseen hyväksyvään suhtautumiseen ja nykyiseen kriittiseen fanitutkimukseen. Mielenkiintoisesti tekijä nostaa esille muun muassa sen, miten faniuden tutkimuksessa on ”edelleen kaihdettu esimerkiksi postmodernin kirjallisuuden, kuvataiteen tai klassisen musiikin alueen ilmiselviä fani-ilmiöitä”.

Hirsjärvi tarkastelee faniutta yhteisöllisyyden kautta monesta eri näkökulmasta ja toteaa fanitutkimuksen juurten juontavan pitkälti antropologiaan. Uskontoantropologisia määritelmiä ja käsitteitä kuten kultti ja lahko hyödynnetään mielenkiintoisesti ja käänteisesti konstruoidaessa tieteiskirjallisuuden fanien ajattelumaailmaa. Pureutumalla syvemmälle antropologisen tutkimuksen perustaviin lähtökohtiin kuten kulttuurisesti varioiviin tiedon tuottamisen tapoihin, myös tämän tutkimusperinteen

tuottamaa käsitteistöä olisi pystytty hyödyntämään askeleen verran pidemmälle.

Faniuden aktiivista ja tuotannollista luonnetta Hirsjärvi tarkastelee muun muassa vastarinnan ja fanifiktioita kautta. Faniudessa nähdään aktiivisuuden eri tasoja, joista tuotannollisesti aktiivisimpana pientuottajuus. Nykyinen keskustelu sosiaalisesta mediasta on tuottanut myös useita kiinnostavia käsitteitä ja malleja, joista australialaisen Axel Brunsin käyttäjätuotanto (*produsage*) olisi voinut käsillä olevassa tutkimuksessa tuoda lisävalaistusta verkottuneeseen pientuottajuuteen myös fani-ilmiön kohdalla.

Science Fiction -fandomin syntyä Hirsjärvi kuvaa aktiivisen anglo-amerikkalaisen tieteiskirjallisuuden lukijakunnan, ensimmäisten suomalaisten tieteiskirjojen sekä varhaisen tieteiskirjafanien yhteisön kehittymisen kautta. Vaikutteita saatiin paitsi anglo-amerikkalaisesta maailmasta myös Ruotsista, ja 1970-luvulta lähtien Science Fiction -seurat ja lehdet tukivat fandomin kehitystä, samoin kuin 1980-luvulta lähtien alan erilaiset tapahtumat, palkinnot ja kilpailut.

Tieteiskirjallisuuden lukijoita tarkastellessaan Hirsjärvi osoittaa heidän olevan monipuolisesti lukevaa ja keskimääräistä enemmän eri medioita käyttävää ryhmää. Lukijat korostavat lajityypissä sen utooppisia ja dystooppisia puolia, sekä luonnontieteellisen sisällön osuutta. Lukijayhteisönä näyttäytyvät vanhempi ja uudempi fandom, joista uudemman piirissä hyödynnetään tehokkaasti Risingshadow-verkkopalvelua. Mielen-

kiintoista stereotyyppisesti miesvaltaiseksi ajatellun tieteiskirjallisuuden faniyhteisön sukupuolittuneisuuden tarkastelussa on se, että vasta usean yrityksen ja tulkinnallisen uudelleenvalinnan jälkeen Hirsjärvi löytää aineistostaan tietoisuuden naiseuden määrittymisestä faniyhteisössä. Naisuus ei siis sinällään ole avoimen kulttuurisen neuvottelun aluetta tieteiskirjallisuuden faniyhteisössä.

Suomalaista tieteiskirjallisuuden fandomia Hirsjärvi katsoo kuvaavan aineistosta usein nousevan ilmaisun ”samanmielisten seura”. Myös perheen ja suvun metaforien käyttö on yleistä puhuttaessa vanhemmasta fandomista. Tietynlainen ajattelun ero näkyy vanhemman ja uudemman fandomin välillä vastauksissa yleisemminkin. Myös jako niihin, jotka osaavat lukea ja tulkita Science Fictionia ja niihin, jotka eivät osaa, tulee esille erityisesti jaossa mundane/fandom. Lajityyppiin lukeutuvien teosten piirteiden määrittely on myös osa keskustelua, kuten myös yhteiskuntakriittinen ajattelutapa.

Tutkimuksensa yhteenvedossa Hirsjärvi kuvaa koko science fiction fandomin syntyä seuraavasti:

Yhteiskunnallinen tilanne synnytti 1800-luvun alussa tilauksen uudelle tavalle kirjoittaa maailmasta. Syntyi kirjallinen genre joka levisi kaikkialle teollistuneisiin maihin. Genren kirjoittajat kehittivät lajityyppiä, joka 1900-luvun alkupuolella levisi erityisesti lehtien, kirjojen, elokuvien ja radion välityksellä. Harrastajien lehtien, fanzineiden kautta fanit löysivät toisensa ja sosiaalinen verkosto, fandom alkoi muotoutua. Lehtien jul-

kaisemat lukijakirjeet aktivoivat uusia lukijoita osallistujiksi ja uudet julkaisukanavat kannusivat lukijoita kirjoittamaan kaunokirjallisia ja tietotekstejä. Kirjoittajien joukosta kasvoi tuottajia, jotka kehittivät ja siirsivät vaikutteita edelleen. Genre resonoi jatkuvasti yhteiskunnallisen keskustelun kanssa. Vanhojen ja uusien mediumien tukemana ilmiö yleistyi, monimediaistui ja arkipäiväistyi luoden jatkuvasti uudenlaista kieltä ymmärtää uudenlaisia yhteiskunnallisia prosesseja. Suomalainen sf-fandom syntyi, kun maastamme löytyi kriittinen massa eli riittävä määrä henkilöitä, jotka organisoituivat lajityypin ympärille. He hyödynsivät kansainvälisiä suhteitaan luoden yksin ja yhdessä strategiaa sekä genren että sen faniuden näkyvyyden nostamiseksi. Angloamerikkalaisen kulttuurin ”tieteen runoudesta” ja ”silmyksistä tulevaisuuteen” tuli myös Suomessa ensinnäkin tekstiävain tämän päivän ja tulevaisuuden ennakointiin ja analyysiin ja toiseksi fandomin kokemuksellinen, ”toisenlainen maailma”, mentaalinen ja fyysinen paikka.

Lainaus kiteyttää hyvin Hirsjärven väitöskirjatutkimuksen tuloksia. Tämän lisäksi työn tuloksina korostuvat fandomissa mukana olemisessä keskeisinä jatkuvuus, mukanaolon tunne ja luova toiminta. Mielenkiintoinen on havainto siitä, miten se tarjosi vanhemmille jäsenille kokeilun kentän, kun taas nuoremmilla harrastajilla aktiivisen toimijan ja myös tuottajan roolit näyttäsivät korostuvan.

Kaiken kaikkiaan Hirsjärven väitöskirjatutkimus on merkittävä kontribuutio suomalaisen fanitutkimukseen. Tutkimuksessa myös taustoitetaan hyvin

yleisöistä ja mediaviestien vastaanotosta kulttuurintutkimuksen kentällä käytyä keskustelua ja sen vaikutuksia fanitutkimukseen. Paikoitellen työssä johtopäätökset korostavat kulttuuristen prosessien hahmottomuutta, paikallisuutta ja monitulkintaisuutta ehkä liiaksikin, mutta toisaalta tämänkaltaisen lähestymistavan voidaan katsoa sopivan hyvin niinkin monimuotoisen ilmiön kuin fanikulttuurin tarkasteluun.

Robert Arpo

Sekoitettuja satuja

Karin Kukkonen: *Storytelling Beyond Postmodernism. Fables and the Fairy Tale*. Acta Universitatis Tamperensis 1499. Tampere: Tampere University Press, 2010. 263 s.

Satujen formalistinen ja kertomusteoreettinen tarkastelu on tuttua Vladimir Proppin ajoista alkaen. Toistuvien geneeristen kaavojen, juonirakenteiden ja henkilöasetelmien luokittelu on kuitenkin jo pitkään tuntunut riittämättömältä, kun korkeakirjalliset ja populaarikulttuuriset tuotteet sekä näiden sekoitelmat ovat itse haastaneet ja muokanneet niitä lukutapoja ja metodisia välineitä, joiden avulla näitä teoksia lähestytään. Kysymys on siis vastavuoroisesta mallista, jossa yleinen teoria on riittävän joustava muuttumaan

tekstien, kulttuurin ja maailman mukana.

Esimerkiksi uudemmassa sarjakuvatutkimuksessa pinnalle ovat nousseet visuaalisen kerronnan retoriikka ja sen vaikutukset lukijaan sekä kognitiiviset, lukevan mielen toimintaa kartoittavat teoreettiset mallit. Ensin mainittua lähestymistapaa edustaa esimerkiksi Richard Walsh merkittävän tutkimuksensa *The Rhetoric of Fictionality* (2007) sarjakuvavälillä. Jälkimmäisestä, kognitiivisnarratologisesta sarjakuvatutkimuksesta puolestaan mainittakoon Frederick Luis Aldaman teos *Your Brain and Latino Comics* (2009), joka otsikkonsa mukaisesti tekee retkiä aivotutkimuksen puolelle.

Karin Kukkonen mediakulttuurin alaan kuuluvassa, retorista ja kognitiivista suuntausta yhdistelevässä väitöskirjassa *Storytelling Beyond Postmodernism* tutkimuskohteeksi on valikoitunut postmodernistista itserefleksiivisyyttä edustava 2000-luvun sarjakuvailmiö nimeltä *Fables*. Kysymys on parodian ja intertekstuaalisuuden keinoilla leikittelevästä sarjakuvafantasiasta, joka uudelleenkirjoittaa ja -visualisoi klassisia satuja, niiden vakiintuneita kaavoja ja stereotyyppioita.

Näissä itsensä tiedostavissa versioissa Kultakutrissa sukeutuu fanaattinen ekoterroristi, Sammakkoprinsi ei tyydy kohtaloonsa – mikä se sitten onkin – vaan osallistuu yhteiskunnallisten olojen muuttamiseen, Kolme Pientä Porsasta (tai ainakin yksi heistä) saa päänsä seipään nokkaan *Kärpästen herran* hengessä – ja niin edelleen. *Fables*-sarjan eri osat sisältävät jo otsikkonsa tasolla viittauksia niin *Eläinten*

vallankumoukseen kuin *Tuhannen ja yhden yön tarinoihin*. Intertekstuaalisuuden ohella sarjakuvissa esiintyy taideteoreettista itserefleksiivisyyttä, kun Pateettinen Harha astuu esiin henkilöhahmona.

Kysymys on paitsi parodiasta myös subversiivisuudesta ja emansipaatiosta: lukija saadaan näkemään ikään kuin luonnollisiksi jähmettyneet asetelmat uusin, kriittisin silmin. Niinpä erilaiset eettiset, poliittiset ja sukupuolisuuteen liittyvät teemat laitetaan pyörimään uuteen myllyyn. Erityisesti poliittinen faabeli tai allegoria (Orwell, Golding) tarjoavat *Fables*-sarjalle ”kumouksellista” materiaalia, jota se kierrättää ja yhdistelee omaehtoisessa fantasiamaailmassaan. *Fables*-sarjan kumouksellinen potentiaali – mikäli sellaista on – ei ole onneksi Kukkoson ainoa esimerkki, vaan vertailukohteita löytyy modernistisen ja postmodernistisen romaanin ja novellin kaanonista (mm. A. S. Byatt, Angela Carter ja Jeanette Winterson).

Lyhyehkön johdannon ja loppuluvun kehystämä tutkimus jakautuu viiteen jaksoon: ensimmäisessä pääluvussa käsitellään satujen postmodernistisia uudelleenversiointeja, toisessa keskittyyään *Fables*-sarjan lukemisen prosessiin, kolmannessa aiheena ovat sarjan geneeriset pohjatekstit ja niihin liittyvä ”populaarikulttuurinen muisti”, neljännessä analysoidaan sarjaa intermediaalisuuden käsitteen valossa, ja viidennessä pääluvussa kysymyksenä ovat mimesis, referentiaalisuus ja tarinamaailma. Tästä dispositiosta voi jo huomata, että Kuk-

konen liikkuu varsin laajalla kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kentällä. Tutkimus käynnistyy liiankin perusteellisella ja opinnäytämäisellä teoriakertauksella, ja kestää pitkään, ennen kuin päästään varsinaiseen kohdetekstien analyysiin. Ansiokasta sen sijaan on Kukkoson tapa ripotella pitkin matkaa uusia teoreettisia ja metodisia lähestymistapoja *Fables*-sarjaan. Paikoitellen työ toteuttaakin deskriptiivisen poetiikan ihanteita viihdyttävällä tavalla.

Kauhun ja romantiikan kliseiden kriittinen kierrättäminen postmoderniksi luonnehditussa kulttuurissa on varsin tuttu ilmiö, ja Kukkonen esittelee runsaasti esimerkkimateriaalia, mitä on tietenkin pidettävä vahvuutena. Lumikki-tarinan postmodernistisista, intertekstuaalisista ja parodisista käsittelyistä puhuessaan tekijä jättää kuitenkin kokonaan mainitsematta Donald Barthelmen kuuluisan – ja omasta mielestäni postmodernistisen fiktion kannalta aksiomaattisen – romaanin *Lumikki* (*Snow White*, 1967). Tätä on pidettävä huomattavana puutteena muuten monipuolisessa ja asiantuntevassa kirjallisuusviitteiden rykelmässä.

Blending-teorian mukaisesti Kukkoson tutkitut sarjakuvat sekoittavat erilaisia teksti- ja kokemusmaailmoja esimerkiksi niin, että eri tarinoista tutut hahmot kohtaavat samassa tarinamaailmassa. Näin ollen Lumikki tappelee *Viidakkokirjasta* loikkaneen Shere Khanin kanssa ja pavunvartta pitkin kiipeävä Jaakko kohtaa Ison Pahan Suden. Pökölö Prinssi Rohkea ylittää satumaailmojen rajat ja

menee vuorollaan naimisiin Lumikin, Prinsessa Ruususen ja Tuhkimon kanssa. Kolmen fantastisen ex-vaimon välisissä keskusteluissa on feminististä särmää, jossa *Fables*-sarjakuvan kriittinen, traditiota ja konventioita kommentoiva potentiaali tiivistyy.

Erilaisia satumaailmoja yhdistelevissä teoksissa periaatteessa myös erilaiset kerrokselliset ja visuaaliset tyyli- ja saattavat sekoittua, mutta lukija jää kaipaamaan tämän ilmiön tarkempaa analyysiä.

Tutkimuskohteensa ja sen intertekstit tekijä tuntee kiitettävästi, eikä tässä puolella ole huomauttamista. Tutkimuksen ongelmat liittyvät mittavan teoreettisen kehikon liikutteluun ja sen metodiseen soveltamiseen. Johdannossaan Kukkonen esittää, että viime aikoina on ollut havaittavissa siirtymää pois postmodernia ja jälkistrukturalismia koskevasta ajattelusta. Mutta tämänkaltaista siirtymää on tapahtunut jo 1990-luvulta alkaen, kuten eräs Kukkoksen postmodernikriittisistä lähde- ja lähteteoksista (vuodelta 1994) hyvin osoittaa. Tästäkin syystä tekijän teesi liikkeestä postmodernismin ”tuolle puolelle” vaikuttaa hieman myöhäsyntyiseltä. Postmodernismi ei enää ole kummitus, jota vastaan tarvitsee taistella. Se ei enää vaikuta ratkaisevasti tieteelliseen – esimerkiksi Kukkoksen edustamaan kertomusteoreettiseen – ajatteluun.

Hieman raskastekoisella tavalla Kukkonen heittää tutkimuksensa alkupuolella peliin lähes koko 1900-luvun kirjallisuus-, kieli- ja kulttuuriteorioiden kirjon (Saussure, Derrida, Foucault,

Lyotard, Habermas ja koko Frankfurtin koulukunta) ilman, että näiden nimien pudottelusta syntyisi selkeää metodista kehikkoa tutkimukselle itselleen. Tämä ikään kuin pakonomainen viittaus tiettyihin ”suuriin nimiin” ei ole yksinomaan Kukkoksen ongelma, vaan se vaivaa laajemminkin nykyistä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimusta. Miksi Derrida ja Foucault pitää mainita joka tutkimuksessa, sellaisissakin, jotka eivät tee heidän kompleksiselle ajattelulle oikeutta?

Kukkoksen väitöskirja on metodiselta apparaatiltaan jokseenkin riemunkirjava, kuten tutkimuskohteensakin. Siirtymät yhdestä tutkimusperinteestä ja teoreettisesta lähestymistavasta toiseen tapahtuvat välillä yhden virkkeen sisällä. Välillä perusta – mikäli sitä sellaiseksi voi kutsua – löytyy jälkistrukturalistisesta kieli- ja teoriasta. Toisinaan vedotaan retorisen kertomusteorian korostamaan juonelliseen dynamiikkaan (joka on jo aivan eri asia kuin jälkistrukturalistiset lukutavat), kunnes päädytään puoltamaan kognitiivisesti painottunutta lukukokemusta, esimerkiksi elokuvatutkija David Bordwellin neoformalistista mallia, joka on osittain jopa vastakkainen jälkistrukturalismin opinkappaleille. Tekijä olisi voinut vilkaista myös Bordwellin laajaa kirjoitus- ja kokoelmaa *Poetics of Cinema* (2008).

Loppujen lopuksi Kukkoksen väitöskirja olisi vaatinut refleksiivisempää otetta – varsinkin kun tekstuaalinen ja kulttuurinen refleksiivisyys on yksi sen tutkimuskysymyksistä. Hyvän (tai huonon) kuvan tutkimuksen eklektisyydestä tarjoaa jo

harvinaisen pitkä kirjallisuusluettelo, josta löytyy suuri osa viime vuosikymmenten kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksesta.

Parhaimmillaan *Storytelling Beyond Postmodernism* on keskittyessään kuvaamaan retorisen kertomusteorian lukumalleja sekä analysoidessaan sarjakuvan erityistä visuaalista retoriikkaa. Itse *Fables*-sarjaan liittyvät tekstianalyttiset ja intertekstuaaliset oivallukset ovat sekä teräviä että hauskoja. Runsaat sivupolut opinnäytelmäisesti esiteltyihin semiotiikkaan, jälkistrukturalismiin ja kognitiotieteeseen kuitenkin hajottavat tätä tutkimuksen vahvaa ydintä. Jos tekijä aikoo tästä materiaalista muokata kansainvälisille areenoille soveltuvan, teoreettisesti, metodisesti ja analyttisesti kypsän kirjan – mikä on suositeltavaa – niin hiomiseen ja syntetisointiin on vielä varaa. Aineksia hyvään teokseen kyllä löytyy, sillä Karin Kukkonen kirjoittaa sujuvasti ja tuntee tutkimuskohteensa perusteellisesti.

Markku Lehtimäki

Jalkapallokirjoitus työväenluokan ja maskuliinisen tyylin tekehengityksenä

Marianne Roivas: *Jalkapalloa kirjoittamassa. Jalkapallon merkityksiä uudessa englantilaisessa jalkapallokirjoituksessa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 56. 261 s.

Jalkapallo on vakiinnuttanut asemansa yhtenä maailman merkittävimmistä kulttuurisista instituutioista ja mediatuotteista. Jalkapallon keskeinen asema globaalissa kulttuurikulttuurissamme on lisännyt voimakkaasti kiinnostusta myös lajin tieteelliseen tutkimiseen. Erityisesti modernin jalkapallon synnyinseuduilla Brittein saarilla on konstruoitu uusia poikkitieteellisiä näkökulmia ja jalkapallon ylijäräistä luonnetta kuvaavia käsitteitä.

Niinpä tutkija, joka ottaa kohteeseen englantilaisen jalkapallon, on vaativan tehtävän edessä. Vieläkö läpikotaisin tutkitusta brittifutiksesta löytyy ulottuvuuksia, joita ei olisi analysoitu? Ilahduttavaa on todeta, että Marianne Roivaan väitöskirjan tutkimusasetelma on tuore ja kekseliäs. Katsojien toisilleen kirjoittamia jalkapallokirjoja on kyllä kommentoitu, ja niihin on monissa tieteellisissä teksteissä viitattu, mutta niitä ei ole varsinkaan luokan ja sukupuolen näkökulmasta näin yksityiskohtaisen analyttisesti tarkasteltu. Toisaalta ylipäänsä tutkimuskohteina ja -käsitteinä luokka ja sukupuoli ovat olleet urheilusosiologian valtavirtaa. Näin on perustelua, että Roivas käy dialogia myös

brittiläisen jalkapallotutkimuksen kanssa.

Roivas tutkii 1990-luvulla esiin nousutta niin kutsuttua uutta jalkapallokirjotusta kahdeksan teoksen avulla. Aineiston muodostavat Nick Hornbyn *Fever Pitch* (1992), Tony Hillin *If the Kids Are United* (1999), John Kingin trilogia *The Football Factory* (1996), *Headhunters* (1997) ja *England Away* (1998), Dougie Brimsonin trillerit *The Crew* (1999) ja *Top Dog* (2001) sekä jalkapallofanin opas *The Geezers' Guide to Football. A Lifetime of Lads and Lager* (1998). Hornbyn ja Hillin kirjat ovat fanielämäkertoja, kun taas Kingin ja Brimsonin teokset fiktiivisiä kuvauksia huligaaneista.

Millaisia merkityksiä jalkapallokirjoituksen avulla jalkapallolle sitten annetaan? Yhteistä kirjoille on vahva nostalginen kaipuu menneeseen, kuvitelmaan autenttisesta jalkapallon ajasta ja tilasta, jolloin jalkapallokatsomoja kansoittivat yksinomaan paikkauskolliset työväenluokan miehet. Jos yhtenäiseksi kuviteltu työväenluokka on identifikaation tausta ja perusta, on maskuliininen tyyli luokkaidentiteetin näkyväksi tekevä esitys. Kärjistyneimmän maskuliininen tyyli näyttäytyy huligaanien arjessa: Brimson piirtää kuvaa glamoröösistä lainsuojattomasta ja King militanttimaskuliinisuudesta. Pukeutumiskoodit, fyysisistä väkivaltaa positiivisesti arvottava asenne, pakkomieltainen maineen ylläpitäminen ja takertuminen menneeseen sekä erottautuminen feminiinisydestä ja vääränlaisista maskuliinisuuksista tuottavat paitsi alati uhanalaisen itseymmärryksen muodon myös

samalla rajoittavat huligaanien yhteiskunnallista toimijuutta. Kingin trilogiassa jopa huligaanien keskinäinen lojaalisuus osoittautuu lopulta illuusioksi.

Hillin, Kingin ja Brimsonin kirjojen henkilöille työväenluokkaisuus on annettua, luonnollista, isältä pojalle periytyvää, kun taas keskiluokkainen Hornby konstruoii Arsenalin avulla itselleen työväenluokkaisen miehen identiteetin. Kuten Roivas toteaa: ”Hornbyn jalkapallo tarjoaa työväenluokkaisia konnotaatioita kantavan yhteisön, jonka valinnaisuus alleviivaa identiteettien valinnaisuutta sangen postmodernissa hengessä.” Puhe postmodernista valinnaisuudesta tai luokan simuloimisesta tuovat fanitutkijalle mieleen post-fanin käsitteen. Roivas käsittelee post-fanin aktiiviseksi pientuottajaksi. Hän jättää kertomatta olennaisen seikan: post-fanin perusta on post-turistin käsitteessä, jota lähinnä John Urry on tutkimuksissaan hyödyntänyt.

Kriittisesti turismintutkimusta muokkaillen itsetietoinen ja kulttuurisesti kompetentti, ironisella ja leikkillisellä asenteella tyyllittelevä post-fani edustaa ”semiootikkaa”, joka paikasta ja yhteisöstä toiseen vaeltaessaan ei etsi niinkään sattumanvaraisuuksia, vaan pikemminkin ennakkokäsityksiään ja -odotuksiaan vastaavia symboleja, jotka hän valtamedian konventionaaliset diskurssit sisäistäneenä mieltää kohtaamiensa objektien tyyppilisyiden kiteytymiksi. Hän ei myöskään kannu vastuuta kohteista, joita hän tarkkailee. Post-turistin käsitteen kriittinen avaaminen olisi ehkä auttanut Roivas-

ta ymmärtämään paremmin niin omaa ”osattomuuden tunnettaan” paikan päällä englantilaisilla stadioneilla, fanien ja huligaanien median kulttuurista ja taloudellista määrittelyvaltaa kohtaan osoittamaa kritiikkiä kuin myös sitä, miksi jalkapallososiologi Richard Giulianotti ei pidä Hornbya ”edes kannattajana”. Giulianottin luokittelussa kannattajan (supporter) affektiivinen panostaminen ja sitoutuneisuus ovat intensiivisempää kuin esimerkiksi ihailijan, fanin tai flanöörin. Suomessa kannattajan ja fanin käsite ymmärretään usein päinvastoin.

On siis totta, että ”aitouden arviointi” tai rajanveto ”oikeiden” ja ”väärien” fanien välillä on käynnissä jopa tieteellisessä keskustelussa. Toisaalta kyse ei välttämättä aina ole tutkijoiden, eikä varsinkaan kannattajien halusta pelkääntään nostalgioita jotakin mennyttä ja menetettyä vaan useasti myös luokka- ja sukupuolirajat ylittävästä kamppailusta itse pelin säilyttämisen puolesta. On esimerkiksi vaikea kuvitella, että Manchester Unitedin nykyistä omistustilannetta vastustava yhteisö LUHG (Love United, Hate Glazer) vaatisi ensisijaisesti takaisin ”aitoa työväenluokkaista kannattajakuntaa”.

On kuitenkin hyvä, että tutkija tunnistaa jalkapallotutkimuksessa vaarivat romantisoinnin vaarat ja kykenee siten tarkastelemaan kriittisen etäisyyden päästä varsinkin niitä poliittisia projekteja, jotka ilmoittautuvat ”aidon” ja ”oikean” jalkapallon esitaistelijoiksi. Tosin ihan joka kohdassa analyysia ei tiedä kenen ”poliittisesta projektista” tarkalleen

ottaen on kyse. Roivas kirjoittaa: ”Myös aikuisiässä jalkapallo edustaa Hornbyn elämässä aivan muuta kuin sellaista iloista kollektiivista viihdespektaakkelia, jollaisena se nykyisessä jalkapallotutkimuksessa usein esitetään”. Mihin suuntaan tutkija sormellaan ensisijaisesti osoittaa puhuessaan viihdespektaakkelistista: omistajiin, mediaan, sponsoreihin, tähtiin vai faneihin?

Kirjoja läpileikkaavana teemana on, että jalkapallolla on olemassaoloa kannatteleva, pysyvä asema henkilöhahmojen jokapäiväisessä elämässä. Jalkapallon kautta puhutaan paljon muustakin kuin itse pelistä. Työväenluokan murros ja fyysiseen suvereniteettiin perustuvan maskuliinisen tyylin symbolinen arvonnasku liitetään muun muassa lisääntyneeseen sosiaaliseen eriarvoisuuteen ja yksilön suojaamattomaan asemaan hallitsemattomilla työmarkkinoilla. Affektiivisesti tarkastellen yhteiskunnallisen muutoksen kritiikki paljastuu useissa aineistositaateissa kuitenkin lähinnä katsomotunnelman katoamisen harmitte- luksi. Aiemmin jalkapallo tarjosi henkilö- hahmoille paikan luokkasidonnaisten tunteiden esiin tuomiselle. Nytemmin jäljellä on enää ruumiin pintaan, tyyliin kiteytyvät muistot menneestä.

On kiinnostavaa havaita, että vaikka Roivas hyödyntää teoriassaan muun muassa Sara Heinämaata ja Maurice Merleau-Pontya, ei hän kuitenkaan näe jalkapallokokemuksta ruumiin pintaa syvemmin, kokonaisvaltaisen kehollisesti. Roivas kyllä kirjoittaa ”kollektiivisesta liikkeestä”, ”yhteisöllisestä ekstaasista” ja

Hornbyn kohdalla ”maskuliinisen tyylin epäperinteisyydestä” silloin, kun fani-Hornby ihailee jalkapallon kauneutta ja taitoa. Mutta itse tulkinnassa eli sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen viitekehyksessä ruumiinkokemuksen kuvaus (affektikeho) pelkistyy pelkäksi vaistonvaraisuudeksi tai anonyymiksi uusheimolaisuudeksi.

Vaikka tutkimuksen teoreettinen ja käsitteellinen raja-alue vahvasti määrittävät aineiston tulkintaa, mielestäni Roivas jättää yhden merkittävän nykyisessä fanitutkimuksessakin esillä olevan potentiaalinkin käyttämättä: esityksen ruumiissa tunteen ja ruumiinmuistissa rekisteröityvän mielihyvän. Samaa hengenvetoon on todettava, että naisten suosimien kulttuurimuotojen (saippuasarjat, rakkausromaanit) faniutta on luettu ahkerasti niin ruumiillisena ja affektiivisena kokemuksena kuin oman intiimin ajan ja tilan valtaamisena.

Kokonaisuudessaan Roivaan tutkimus on kuitenkin sujuvasti ja ketterästi kirjoitettu. Hän on ilmeisen taitava tekstien lähilukija ja teorian ja empirian keskusteluttaja. Luennan perusteella käy selväksi ainakin se, että nostalgia on asioiden tarjoilua tavalla, joka helpottaa ja tukee asioiden tulemistä hyväksytyiksi ja halutuiksi. Tämä sanoma kannattanee pitää mielessä myös silloin, kun seuraavan keran tekee pyhiinvaellusretken brittiken-tillä nykyisin niin suosittuihin jalkapallomuseoihin.

Sami Kolamo

Suomalaista kirjallisuutta uusissa kehyksissä

Riikka Rossi: *Särkyvä arki. Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. Palmenia-sarja 64. Helsinki: Gaudeamus, 2009. 276 s.

Riikka Rossin alun perin ranskankielinen väitöskirja on suomalaisten lukijoiden ja kirjallisuudentutkijoiden iloksi – tekijän omasta toimesta – ilmestynyt suomeksi. Rossi tarkastelee tutkimuksessaan kansainvälisen, etupäässä ranskalaisen, naturalistisen kirjallisuuden suomalaisia sovelluksia vuosien 1885–1895 välisenä aikana. Työ paikkaa tutkimuksellista aukkoa 1800-luvun lopun suomalaisesta kirjallisuudesta, jota on pitkään tutkittu ja tulkittu kansallisten kehysten puristuksessa. Niiden kehysten sisällä naturalistinen suuntaus torjuttiin ja häivytettiin, jotta kansallinen omakuvamme ei menettäisi kiiltoaan. Rossin tutkimus jatkaa professori Päivi Lappalaisen avaamalla kentällä, mutta lähestyy Minna Canthin, Juhani Ahon ja muiden aikalaiskirjailijoiden tuotantoa toisesta suunnasta. Tutkimuksen laveampi kehys muodostuu nykyaikaisuuskehityksen aikaansaamista muutoksista ja murroksista niin suomalaisessa kirjallisuudessa kuin yhteiskunnassakin.

Tarkkaan rajattu aika ja aineisto tuovat teokseen sen ihailtavan jäsentyneisyyden ja sujuvuuden. Rossi hallitsee ja kuljettaa laajaa teosmateriaaliaan asian-tuntevasti mutta eloisesti. Tutkimuksen suomenkielinen versio onkin tarkoitettu

myös oppikirjaksi, ja sellaiseksi se soveltuu erinomaisesti: käsitteet määritellään havainnollisesti, ja lukijaa ei jätetä yksin arvailemaan tulkintoja. Marginaaleissa kulkevat lisäksi leipätekstistä poimitut ydinlauseet niin, että silmäilylläkin saa käsityksen kyseessä olevan luvun pääväittämistä. Rossi määrittelee metodinsa vertailevaksi tutkimukseksi ja painottaa tässä metodissa dialogia. Dialogi rakentuu hänen työssään pääasiallisesti ranskalaisen ja suomalaisen kirjallisuuden välille. Samalla tekijä kartoittaa sitä, millaisia väyliä pitkin ranskalainen kirjallisuus kulkeutui Suomeen, ja purkaa pohjoismaista myyttiä, jossa 1800-luvun lopun kirjallisuudesta on haluttu rakentaa näkemystä optimistisesta realismista. On selvää, että suomalaisen realismin pohjoismaisen luonteen korostaminen myöhemmässä tutkimuksessa on ollut välttämätöntä ideologisista syistä, kuten Rossi huomauttaa. Sen takana on ollut voimakas halu kieltää naturalistiseen kirjallisuuteen kuuluvat rappion ja tuhon kuvaukset sekä sen myötä hiipivä yhteiskuntapessimismi.

Minkälaisia sitten ovat suomalaiset versiot ja muunnelmat ranskalaisesta naturalistisesta kirjallisuudesta? Vaikka aihepiirit ja teemat ovat usein samoja – esimerkiksi Flaubertin Emma Bovary ja Ahon papin rouva Elli liittyvät naturalistien suosimaan aviorikosaihelmaan ja naisen yhteiskunnallisen aseman pohtimiseen – on suuntauksessa huomattavia kansallisia eroja. Yksi erottava tekijä on yhteiskunnan kuvaus, jossa kansan ja sivistyneistön suhde on tärkeässä asemassa. Kansasta tai rahvaasta oli 1800-luvun

puolivälin jälkeen muodostunut Suomen sivistyneistölle tarpeellinen ja merkittävä symboli kansakunnan rakentamisprosessissa. Symbolia ei toisin sanoen voitu tarvella. Rossin vertailut ja huomiot tuovat esille mielenkiintoisia eroja, jotka johtuivat luonnollisesti Ranskan ja Suomen eroista eurooppalaisen politiikan kartalla. Sen syvällisemmin ei tutkimuksessa yhteiskuntaeroja tarkastella, mutta tällaisenaankin – ja eritoten kirjallisuuden kannalta – vertailu on kiinnostavaa. Se osoittaa miten monenlaisista säikeistä suomalainen kirjallisuus on muodostunut.

Naturalismissa ”nainen sai toimia syntipukkina koko yhteiskunnan ongelmille” (92.). Tätä naisen ruumiiseen ja seksuaalisuuteen paikantuvaa uhkaa Rossi analysoi tarkasti ja vakuuttavasti sekä Ina Langen, Kauppi-Heikin että Teuvo Pakkalan romaaneissa. ”Rappion runousopin” mallinnukset tuntuvat kuitenkin toisinaan tyypistävän analysoitavan tekstin ominaisuuksia. Havainnoista olisi mahdollista vetää rohkeampiakin johtopäätöksiä, mutta voi olla, että entropian muunnelmien sovellus ei anna periksi liian lavealle suuntautuvalla pohdiskelulle. Toisaalta juuri tässä on tutkimuksen vahvuus: se ei rönsyile joka suuntaan eikä yritäkään sanoa kaikkea. Tekijä on tehnyt valintansa kontekstin suhteen ja tarjoilee valintansa lukijalle tätä uuvuttamatta.

Erityisen kiinnostavia ovat Rossin havainnot mikrohistoriallisen näkökulman noususta naturalismin myötä. ”Naturalismi kuvaa yleistä yhteiskunnallista kehitystä yksilön, tavallisen ihmisen

kautta, mikrohistoriallisesta näkökulmasta.” (138.) Havainto osoittaa, miten kirjallisuus, yhteiskunnallinen ajattelu ja nykyaikaistumisen myötä muuttuneet havaitsemisen tavat kietoutuvat olennaisesti toisiinsa. Mikrohistoriallinen tarkastelutapa tekee arjesta ja sen kuvauksesta eräänlaisen naturalismin maailmankatsomuksen: sen avulla jäsennetään todellisuutta ja nostetaan yksityinen yleiseksi. Naturalismin politiikkaa ja siihen liittyvää mikrohistoriallista havaitsemisen tapaa olisikin mielenkiintoista tarkastella myös myöhemmässä suomalaisessa kirjallisuudessa kuten Maila Talvion ja Maria Jotunin tuotannossa.

Naturalismin ristiriita on mielenkiintoinen. Mitä saavutetaan sillä, että kuvataan tuhoa, epäonnistumisia ja surkeita ihmiskohtaloita? Miksi ei kuvitella parempaa ja valoisampaa tulevaisuutta? Tässä ristiriidassa piilee naturalistisen kirjallisuuden yhteiskuntakritiikin terä. Rossi painottaa pitkin matkaa katsojan tai lukijan roolia mahdollisuutena yhteiskunnalliseen muutokseen. Vaikka teoksen maailma ei muutu, lukijan sosiaalinen omatunto on herätetty. Näin toimivat esimerkiksi Minna Canthin draamat omana aikanaan. Ne leväyttivät ihmisten silmille ja mieliin epämukavan totuuden yhteiskunnasta saadakseen lukijat reagoimaan ja yhteiskunnan muuttumaan.

Viittaukset muihin tutkimuksiin on Rossin teoksessa karsittu minimiin. Tämä on tavallaan ymmärrettävää: teoksen ilmestyminen oppi- ja tietokirjasarjassa asettaa sille tiukemmat vaatimukset luetavuuden kannalta. Viittausten karsimi-

seen sisältyy kuitenkin eettinen ongelma: lukijalle jää suhteellisen näkymättömäksi se aikaisempi tutkimus, jonka pohjalta tässäkin työssä ponnistetaan. Analyysin ja tulkintojen yhteydessä on sitä paitsi aina kiinnostavaa lukea, ketkä muut ovat sanoneet aiheesta jotakin merkittävää. Ainakin Juhani Ahon ja Minna Canthin kohdalla tällaisia vertailtavia tulkintoja olisi löytynyt runsaasti. Vaikka kansainvälisten siteiden painotus kenties rajaa jotakin ulos, se toisaalta painottaa suomalaisen kulttuurin ylijärjaisuutta. Tutkimus on todiste siitä faktasta, että suomalaisuus ei muotoutunut omalakisena ja irrallisena kulttuurisaarekkeena, vaan siihen on aina kietoutunut eri suunnalta tulevia vaikutteita ja näkemyksiä, joita siten on sovellettu kulttuuriimme sopiviksi muunnelmiksi.

Särkyvä arki tuo esiin suomalaisen kirjallisuuden ”näkömätöntä”, joka saa lukijan päässä vanhat tutut kirjailijat asettumaan aivan uudellaisiin yhteyksiin ja katselemaan uudella tavalla omaa kirjallisuuttamme. Rossi nostaa esille sen, mikä on haluttu epämukavana ja arveluttavana – ihanteelliseen suomalaisuuteen sopimattomana – pyyhkiä pois kirjallisuushistoriastamme. Tutkijan tehtävä onkin paneutua siihen moniäänisyyteen, jolla ”oikean” kirjallisuuden määritelmästä on kiistelty ja tuoda esille vallalla oleville näkemyksille hävinneet kilpailevat käsitykset. Näin Rossi tutkimuksessaan tekee.

Kukku Melkas

1700-luvun kirjallisuuden ja historian kehässä

Teemu Ikonen: *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia eli Don Quijoten perilliset*. Helsinki: Gaudeamus, 2010. 311 s.

Gaudeamuksen kirjakeväässä on julkaistu kiinnostava kirjallisuushistoriaa luotaava teos, joka on otsikoitu mahtipontisesti: *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia eli Don Quijoten perilliset*. Teoksen kirjoittajan Teemu Ikonen väitöskirja käsitteli Denis Diderot'n tuotantoa, ja nyt on syntynyt ensyklopedia, joka kirjan takaliepeessä määrittellään kolmella eri tavalla: ensinnäkin opin kehäksi, toiseksi neutraaliksi, tieteelliseen dokumentointiin perustuvaksi esitykseksi tiedon kokonaisuudesta sekä kolmanneksi ideologisesti painottuneeksi, valikoivaksi, välttämättä epätäydelliseksi tekstiksi, joka kuitenkin vetoaa unelmaan kielen ja maailman vastaavuudesta.

Ikonen *Ensyklopedia* on muoto- ja rakenneratkaisuiltaan uudenlainen teos, joka ensi silmäyksellä vaikuttaa haku-teokselta mutta muuntautuu pian laajemmaksi, 1700-luvun kirjallisuuden ilmiöitä tarkastelevien pienoisesseiden sarjaksi. Kustantaja lupaa peräti neljää teosta yksissä kansissa: tarkkaa yleisesitystä, kriittistä tietosanakirjaa, tutkimusta kertomuksellisen ajattelun muutoksesta sekä oppikirjaa, joka jättää lukijan ajattelulle tilaa.

Teoksen lähtökohtina ovat 1700-luvun Englannin ja Ranskan kulttuuri-

nen vuorovaikutus sekä kirjallisuuden alueella tapahtuneet modernit muutokset kuten romaanin muotoutuminen, kirjailijan työn ammattimaistuminen, tekijänoikeuksien syntyminen sekä kirjallisuuden käsitteen autonomisoituminen taidemuodoksi. Brittiläisen ja ranskalaisen kirjallisuuden ohella tarkastellaan myös saksalaista kirjallisuutta, mutta pääosin vain 1700-luvun loppupuolen osalta. Muita maita tai kielialueita ei ole otettu huomioon.

Käsittelyssä olevien kirjallisten kulttuurien rajaus on perusteltu, mutta rajaus herättää myös kysymyksen otsikoinnin mielekkyydestä. Teoksessa ei lopulta kerrota kokonaisvaltaisesti eurooppalaisen kirjallisuuden tarinaa, vaikka otsikko näin antaa ymmärtää. Kun teoksen nimeen on sisällytetty sellaiset laajat käsitteet kuten eurooppalainen kirjallisuus, 1700-luku, ensyklopedia sekä Don Quijoten perilliset, joutuu lukija ihmettelemään, missä määrin teos lopulta kattaa nimeämänsä alueet.

Kirjan otsikon kaikenkattavuus ja sisällön valikointi on lopulta pieni ongelma suhteessa teoksen antiin. Ikonen on suunnitellut kirjansa rakenteen oivallisesti: kokonaisuus muodostuu aakkosellisesti järjestetyistä hakusanoista sekä essee-mäisistä teosanalyyseistä ja katsauksista. Rakenteen idean hahmotettuaan teos avaa muotoon sidotun uuden tavan rakentaa historiaa. 1700-lukua ei ole jaoteltu kronologisesti, maittain tai teemoittain, ja vaikka peräkkäisillä hakusanoilla on yhteyksiäkin toisiinsa, lineaarisen ete-

nemisen sijaan kukin lukija voi myös valita oman etenemisjärjestyksensä. Hakusanojen, joista niistäkin osa muodostuu pienoisesseiksi, ja muiden osioiden yhteydessä on ristiviitteitä, joita seuraamalla lukeminen voi edetä suuntaan jos toiseen. Ikonen määrittelee teoksen ensyklopedisuuden seuraavasti: ”Tässä teoksessa ensyklopedisuus tarkoittaa [--] ennen muuta opin muotoutumista sanojen ja asioiden kytketyessä toisiinsa kehässä.” (viii.) Kehä puolestaan ymmärretään ”monipolkuisuuden figuriksi: kehässä mistä tahansa pisteestä voidaan siirtyä mihin tahansa toiseen pisteeseen, ei pelkästään kehää pitkin vaan myös sen poikki” (viii).

Tällä tavalla Ikonen teos luo uudenlaista kirjallisuushistoriallista luku- tapaa, joka sopii nykypäivän verkkomedian käyttöönkin kasvaneille opiskelijoille. Kiinnostavaa on puolestaan kysyä, millainen käsitys 1700-luvun kirjan perusteella hahmottuu. Itse lähdin teoksen alkusanojen jälkeen lukemaan termien *kirjallisuus*, *fiktio*, *romaani*, *historia*, *romansi* ja *runous* määrittelyitä ajatuksenani saada käsitys siitä, millaisena keskeiset kirjallisuuden lajit ja niissä tapahtuneet muutokset 1700-luvulla ymmärrettiin. Hakuteoksen haastavuus on siinä, miten luetella käsitteille määritelmiä unohtamatta niiden ymmärtämisessä tapahtuneita muutoksia, tässä tapauksessa 1700-luvun kuluessa tapahtunutta muutosta. Paikoitellen hakusanojen yhteydessä tämä historiallisuuden huomioon ottaminen ontuu. *Fiktio* koh-

dalla Ikonen viittaa 1700-luvun loppuvuosien, kuten Jean-François Marmon- telin, määrittelyyn fiktiosta täydelliseen, liioiteltuun, luonnottomaan ja fantastiseen fiktion, jolloin huomiotta jäävät vuosisadan alkuvuosikymmenien keskustelut. Esimerkiksi Englannissa keskustelu fiktion käsitteestä keskittyi 1700-luvun alussa vielä monin osin kysymyksen kertomusten todenperäisyydestä tai valheellisuudesta.

Katsaukset ja pienoisesseet ovat mielestäni kirjan parasta luettavaa, sillä niissä käsitellään tiettyä aihetta, esimerkiksi yksittäisiä teoksia, kuten Charlotte Lennoxin *The Female Quixotea* tai Diderot’n *Jaakko fatalista*, yksityiskoh- taisemmin kuin hakusanojen yhteydessä on mahdollista. Jokin virhekin on jäänyt: Vaikka Daniel Defoeta ei tunnuttakaan elinaikanaan ensisijaisesti romaanikirjailijana eikä hänen romaanejaan julkaistu tekijänimellä, ei silti voida väittää, että ”[romaanien] tekijä selvisi vasta muu- tama vuosikymmen Defoen kuoleman jälkeen” (25). Charles Gildon, Defoen kilpailija tuon ajan kirjamarkkinoilla, julkaisi jo samana vuonna *Robinson Crusoen* (1719) ilmestymisen jälkeen pamfletin ot- sikolla ”The Life And Strange Surprizing Adventures of Mr. D..... De F., of London, Hosier,...”, jossa esiintyvät henkilöhahmoina sekä Crusoe, Friday että Daniel-niminen kirjailija. Selvää on, että ainakin kirjallisuuspiirit tiesivät, kuka kirjoittaja oli *Robinson Crusoen* takana.

Yllättävää kyllä, 1700-lukua ei ole periodina rajattu eksplisiittisesti.

Vuosisadan määrittelyissä on tutkimuksessa tavattu käyttää ainakin kahdenlaisia lähtökohtia: Ensinäkin puhutaan pitkästä 1700-luvusta (*the long 18th century*), joka ajoitetaan mainion vallankumouksen (1688) ja Waterloon taistelun (1815) välille. Toiset puolestaan tarkastelevat 1700-lukua lyhyempänä periodina rajautuen Ludvig XIV:n kuoleman (1715) ja Ranskan vallankumouksen (1789) alkamisen väliseen jaksoon. Kaiken kaikkiaan Ikosen teos painottuu 1700-luvun jälki-puoliskon ilmiöihin. Ansiokasta on, että esille on nostettu aikakauden populaariin diskurssiin nimettyjä kirjoittajia ja lajeja kuten matkakirjallisuus, lastenkirjallisuus ja romanssit.

Alussa esitetyn ensyklopedian määritelmään kuuluu valikoivuus ja epätäydellisyys, ja siksi teoksen seitsemänkymmenen kappaleen hakusana-valikoimaa on helppo kritisoida: mukana on sellaiset termit kuten revoluuatio, libertiini, itseoppinut, fantastinen, esiromantiikka, varhaisromantiikka, salonki, pseudokäännös, mutta kaipaamaan jää sellaisia erityisesti vuosisadan alulle tärkeitä käsitteitä kuten empirismi, kahvilakulttuuri, sanomalehdet tai julkisuus. Semminkin, kun alkusanoissa luvataan esitellä ”kirjailijoita, teoksia ja kirjallisen elämän suuntauksia sekä niiden ymmärtämisessä tärkeitä historiallisia yhteyksiä” (v).

Nähtäväksi jää, miten *1700-luvun eurooppalaisen kirjallisuuden ensyklopedia* toimii tentti- ja kurssikirjana. Teoksen äärellä jää pohtimaan, minkälaisen kokonaiskuvan opiskelija saa 1700-

luvun kirjallisuudesta, kun kokonaisuus on hahmotettava yksittäisten hakusanojen ja esseiden perusteella. Toisaalta teos on 1700-luvun tutkijalle erinomainen keskustelukumppani mielenkiintoisella valikoimallaan aikakauden kirjallisuudelle tärkeitä käsitteitä. Joitakin aikakauden hakuteoksia ei ole hyödynnetty (esim. Ephraim Chambers, *Cyclopaedia: Or, an Universal Dictionary of Arts and Sciences*, 1728; Bailey, Nathan, *Dictionarium Britannicum: Or a more Compleat Universal Etymological English Dictionary Than any Extant*, 1730), mutta esseineen ja määrittelyineen, kuvituksineen, laajoine kirjallisuusluetteloineen ja muine liitteineen Ikosen *Ensyklopedia* on kaiken kaikkiaan tervetullut ja tuntuva kädenojennus kirjallisuushistorian opiskelulle ja Suomessa tehtävälle 1700-luvun tutkimukselle.

Aino Mäkikalli

Poeta laureatuksen puolustus

Martti Häikiö: *V. A. Koskenniemi. Suomalainen klassikko*. 1 & 2. Helsinki & Juva: WSOY, 2009. 832 s.

Martti Häikiön kaksiosainen V. A. Koskenniemi -elämäkerta on komea kirjapari. Ensimmäisen osan kannessa komeilee itse Jumala seitsemän enkelin kannattelemana Michelangelon *Aata-*

min luomisesta. Toisen osan kansikuvassa vanheneva ”runoilijamestari” ja ”kansalliskirjailija” kaukokatseilee eeterisenä muotovalokuvassaan. Niteet on painettu laadukkaalle paperille, jossa runsas kuvitus pääsee oikeuksiinsa. Taitto on selkeä ja luettava. Ulkoisella komeudella ja teknisellä huolellisuudella elämäkerran kirjoittaja, poliittisen historian asiantuntija professori Martti Häikiö ja kustantaja WSOY lienevät tavoitelleet V. A. Koskenniemelle niin kutsuttua ”arvoistaan teosta”.

Klassisen tyylipuhtaan biografian tavoin Häikiön tutkimus on ajallisesti kattava. Ensimmäinen osa, ”Lehtimies, runoilija, professori 1885–1938”, käsittelee kronologisesti etenevänä lapsuus- ja kouluvuodet Oulussa, siirtymisen opiskelukaupunkiin Helsinkiin ja siellä varsin nopean ja päämäärätietoisien integroitumisen kirjallisuus- ja kulttuuripiireihin. Se kertoo 1920–30-luvun työntäyteistä vuosista, jolloin Koskeniemi kirjoitti painavimman tuotantonsa, loi maineensa poliittisena änkyränä ja matkusti Euroopan ristiin rastiin. Opiskeluvuosiin liittyy olennaisesti myös Koskenniemen poliittisen mielenkiinnon heräämisen kuvaukset, muun muassa selvitykset hänen utopistisocialistisista kokeiluistaan. Kerrontaa rytmittää ja periodisoi runoilijan kokoelmien ilmestyminen.

Toisessa osassa korostuu Koskenniemen ensimmäisen tasavallan aikana hankala asema valkoisen Suomen kulttuuripiireiltä laakerinsa lunastaneena *poeta laureatuksena*, joka poliittisten suh-

danteiden muututtua joutui erilaisten uudistusmielisten kohteeksi taantumuksen patriarkkana. Toisen osan loppupuoli myös näyttää, kuinka syvenevä yksinäisyys alkoi kaihertaa vanhenevaa Koskenniemeä.

Suomalaisessa kirjallisuuden historiassa Koskenniemen julkikuva on ristiriitainen. Se perustuu yhtäältä epäilyttävän ideologisen fanaatikon ja kirjallisuusinstituutiossa häikäilemättömästi poliittista valtaa käyttäneen despootin, toisaalta sivistyneen, kansallista kulttuuria määrätietoisesti rakentaneen eurooppalaisen kosmopoliitin mielikuviin. Koskenniemen runous on tulkittu näiden mielikuvien mukaisesti milloin mahtipontisuutta kumisevaksi kansalliseksi uhitteluksi, milloin ikuisuustuntoihin kurrottavaksi kosmisen tyhjyyden traagiseksi kuvastoiksi, tai se on koettu suomalaislukijoiden arvostamaksi keskeislyriikaksi ja aikaa kestäväksi klassikorunoudeksi. Mielikuvat ja tulkinnat eivät ole syntyneet tyhjästä. Jo aikaisempi Koskeniemi-tutkimus on dokumentoinut pitävästi kaikki edelliset tulkinnat, ja siksi ristiriitaista kuvaa niin Koskenniemen persoonasta kuin hänen tuotannostaankin voi pitää varsin osuvana. Tähän kuvaan Häikiön tutkimus ei sinällään tuo mitään uutta tai uusia painotuksiaakaan, mutta kylläkin syventää ja laventaa sitä.

Häikiön tutkimuksen eräänlaisena mottona voidaan pitää Koskenniemen itsearviota: ”En ole mikään ’puhdasviljelys’”. Koskenniemen ristiriitaisuus, monimutkaisuus tai -kerroksisuus, miksi

sitä halutaankaan sanoa, kuului keskeisesti jo runoilijan omakuvaan. Koskenniemi-tutkimuksen ongelma on ollut kuitenkin se, että varsinaista tulkintaa ristiriitaisuuden syistä ei ole esitetty. Häntä on kyllä syyllistetty tai ylistetty, parjattu tai nostettu mutta ei juurikaan tulkittu. Asenteiden takana on vaikuttanut usein tutkijan oma metateksti, valmis näkemys siitä, mihin leiriin Koskenniemi tulee sijoittaa. Tämä ennako-olettamus on siten ohjannut tutkimusten argumentaatiota. Häikiön tutkimuksen metateksti on protektionistinen. Teos on ilmeinen pyrkimys rehabilitoida Koskenniemen maine kansallisrunoilijana, vaikka suomalainen kirjallinen elämä ei ole häntä koskaan sellaiseksi, Runebergin, Kiven tai Leinon tavoin, kiistattomasti kanoisoinutkaan. Häikiön tavoite ilmenee muutamasta johdanto-osan lauseesta. Niissä tutkija välittää hartaan toiveensa, ”että etenkin Koskenniemen omien tekstien avulla lukija voisi raottaa ovea suuren luovan kirjailijan henkiseen työpajaan”, ja katsoo, että julkinen kuva Koskenniemestä on ollut ”joko huomattavan vajaa tai peräti täysin väärä”. Tutkijan perimmäinen motivaatio löytyi Häikiölle kuitenkin hänen oman nuoruutensa politisoituneesta kulttuurihistoriasta ja sen ”vääristymistä”. Tästä hän toteaa: ”Kuulun siihen sukupolveen, jonka yliopisto-opinnoista 1960-luvun onneton radikalismi syrjäytti klassisen sivistyksen. Koskenniemielmäkerrasta muodostui siksi kiehtova kulttuurihistoriallinen löytöretki.”

Häikiöllä on elämäkertaa kirjoit-

taessaan ollut käytössä laajalti uutta Koskenniemi-aineistoa, jota hän on saanut käyttöönsä V. A. Koskenniemen perikunnalta. Se, mitä tämä uusi aineisto Koskenniemen kuvaan tuo, on aika lailla tulkinnanvaraista. Kiistämättä se ainakin detaljoi aikaisempaa kokonaiskuvaa. Etenkin kirjeenvaihto vaikutusvaltaisen vanhan ystävän, Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden professorin ja sota-ajan keskeisen poliittisen vaikuttajan, kokoomuslaisen Edwin Linkomiehen kanssa valaisee Koskenniemen mielenliikkeitä hyvin. Tätä kirjeenvaihtoa Häikiö myös korostetun painokkaasti siteeraa. Ylipäätään Koskenniemen vilkas kirjeenvaihto on Häikiön tutkimuksen mielenkiintoisinta antia. Tutkijan tapa käsitellä aineistoa on kuitenkin lakoninen. Häikiö asettaa tekstisitaatteja asiayhteyksiinsä, mutta asetelman dramaturgiaan luottaen ei juuri tee niistä johtopäätöksiä. Tällaisena Häikiön teos onkin ennen muuta sujuvan kertomuksen muotoon saatettu deskriptiivinen aineistoesittely. On silti myönnettävä, että jo tällaisen johdonmukaisen dramaturgian luominen edellyttää vahvaa näkemystä aineiston sisällöstä ja tutkimuksen kohteesta. Häikiön lähteistä kuitenkin puuttuu joitakin keskeisiä Koskenniemen aikakauteen liittyviä kirjallisuusinstituution historiaan liittyviä tutkimuksia, joissa kirjailijaa osaltaan asemoidaan suomalaisen kirjallisuusinstituutioon. Niiden avulla hänelle olisi ehkä löytynyt, sinällään jo nytkin runsaaseen materiaaliin, lisää arkistolähteitä.

Henkilöhistoriana Häikiön Kosken-

niemi-tutkimus on varovainen. Tutkija vie lukijansa erilaisten spekulatiivisten tulkintojen äärelle, mutta jättää lopullisen tulkintavastuun lukijalle itselleen. Hän välttää Koskenniemen tekojen ja persoonallisuuden psykologisointia, vaikka esimerkiksi tuo esiin runoilija-professorin varhaislapsuuden seitsemän naisen kasvattaman, isän haamun ympäröimän ja kirjoihin uppoutuneen pojan lapsuutena. Varsin painokkaasti Häikiö tuo elämäkerran toisessa osassa esiin Koskenniemen Goethe-suhteen ja toteaa tämän Goethen elämäkertaa kirjoittaessaan, varsinkin sen jälkimmäisen osan kohdalla, samastuneen voimakkaasti kohteeseensa. Siihen, oliko tuo samastuminen halua idolin kaltaiseksi, realistista analogiaa elämän ja tekojen saman suuntaisuudesta vai peräti suurelta minuuden rinnastamista neroksi tunnustettuun Goethen, Häikiö ei kuitenkaan ymmärrettävistä syistä ota kantaa. Arvailuiksi ja otaksumiksi menisikin, jos tutkija ilman psykologin asiantuntemusta vetäisi johtopäätöksiä tämänkaltaisten asioiden merkityksistä. Mutta tosiasia on myös se, että lukijaa kiinnostaisivat sen kaltaiset asiat kuin Koskenniemen varhaislapsuuden vaikutus hänen myöhempiin vaikeuksiinsa läheisten kollegojensa kanssa tai siihen jääräpäiseen omatahtoisuuteen, jolla hän pyrki johtamaan suomalaista kulttuuri- ja kirjallisuuselämää varsinkin sodanjälkeisessä Suomessa.

Tulkintaa vaille jää yhtä lailla Koskenniemen ristiriitainen persoonallisuus hänen tuotantonsa kuvastamana: yhtääl-

lä kosmisuuden kylmiä kuvia maalaileva eksistentiaalisti, toisaalla pompöösiä kokemuspohjaa vailla oleva, sotalyriikkaa tuottava intomielinen propagandisti. Tällaista runouttahan muun muassa *Latuja lumessa* -kokoelman (1940) tekstit pääosin ovat. Tulkintaa huutaa toteavan esittelyn sijaan myös se kiistämätön kaukokatseisuus ja omalla tavalla terävännäköinen kulttuurikritiikki, jota Koskenniemen voi nähdä esittävän 30-luvun matkakirjoissaan silloin, kun niiden poliittinen kuoha kaavitaan pois.

Kaiken kaikkiaan Häikiö on välttänyt omia tulkintojaan Koskenniemen taiteesta, vaikka siteeraakin runsaasti tämän teoksia. Tulkinnat, jos niitä on, perustuvat pääosin muiden tutkijoiden vastaanottoon tai tutkimuskohteen omiin kirjallisiin kommentteihin. Voidaan tietysti ajatella, että historioitsija Häikiö on päättänyt pysyä lestissään ja välttänyt kirjallisuudentutkijoiden tehtäväkentälle astumista. Mutta kun lajityyppi on kirjailijaelämäkerta, olisi jo traditioiden valossa odotettavaa, että tutkija tuottaisi omaa näkemystään teosten sisällöllisistä merkityksistä.

Häikiön Koskenniemi-elämäkerta on onnistunut varsin hyvin, kun sitä tarkastellaan historiana, jossa yksilön vaiheita ja tekoja limitetään kansakunnan historiaan, sen dramaattisiin käännteisiin ja kohtalon kysymyksiin. Varsinkin kertomuksen loppua kohti Koskenniemen teot alkavat selittyä yhä enemmän ympäristössä tapahtuvista muutoksista, joihin tämä reagoi poliittisen maailmankuvansa ja

juuri tietyllä tavalla tulkitsemansa runoilijan eetoksen mukaan.

Voidaan toki kysyä, onko Häikiön Koskenniemi-elämäkerta suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kannalta lainkaan tarpeellinen. On ainakin siinä mielessä, että Häikiö on koonnut Koskenniemeä koskevan tutkimustiedon ja keskeiset aineistot yksiin kansiin. Omalla varovaisella pidättyväisyydellään, tulkintoja vältellen, Häikiö myös provosoi tulevaa Koskenniemi-tutkimusta. Lisäksi utilitaristisessa nyky-yhteiskunnassa, joka pumpppaa tiede- ja taide-elämältä kaikissa käänteissä taloudellista, lisäarvoperusteista tuloksellisuutta, humanisti ei voi minkään kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kohdalla vastata sen tarpeellisuutta koskevaan kysymykseen kieltävästi.

Risto Turunen